

Chemická kinetika

s.1
m11

- rychlost reakcí a závislost na podmínkách
- výpočet složení v závislosti na čase
- reakční mechanismy

$V = \text{konst.}$

$$\frac{1}{V} \frac{dn_i}{d\tau} = \frac{dc_i}{d\tau} \begin{cases} > 0 & \text{pro produkty} \\ < 0 & \text{pro výchozí látky} \end{cases}$$

Rychlost reakce:

$$r_i = \begin{cases} \frac{dc_i}{d\tau} & \text{pro produkty} \\ -\frac{dc_i}{d\tau} & \text{pro výchozí látky} \end{cases}$$

$$r = \frac{1}{\nu_i} \frac{dc_i}{d\tau}$$

Kinetická (rychlostní) rovnice

s.2
m11

Obecně:

$$\frac{dc_A}{d\tau} = f(c_A, c_B, \dots, T)$$

Jednoduchá reakce je dána jednou reakcí a jednou kinetickou rovnicí

Obvykle ($A =$ výchozí látka):

$$r_A = -\frac{dc_A}{d\tau} = k(T) c_A^\alpha c_B^\beta \dots$$

- $k(T)$ = rychlostní konstanta
- α, β = dílčí řády
- $n = \alpha + \beta \dots$ = (celkový) řád reakce

Rozměr: $[k] = (\text{mol dm}^{-3})^{1-n} \text{s}^{-1}$

(Často se používají bezrozměrné $c_i^{\text{rel}} = c_i/c^{\text{st}}$, pak $[k] = \text{s}^{-1}$)

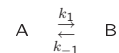
Poločas reakce: c_A (zvolené látky) klesne na polovinu

[xcat octave/vratne.m VRATNE REAKCE]

Vratné (protisměrné) reakce

s.5
m11

Příklad. Obě reakce prvního řádu:

Kinetická rovnice:

$$\frac{dc_A}{d\tau} = -k_1 c_A + k_{-1} c_B$$

Bilance pro $c_A(0) = c_{A0}, c_B(0) = 0$:

$$c_A + c_B = c_{A0}$$

Řešení:

$$c_A = \frac{c_{A0}}{k_1 + k_{-1}} [k_1 e^{-(k_1 + k_{-1})\tau} + k_{-1}]$$

Rovnováha:

$$\lim_{\tau \rightarrow \infty} c_A = \frac{k_{-1}}{k_1 + k_{-1}} c_{A0}$$

Rovnovážná konstanta: $\frac{c_B(\infty)}{c_A(\infty)} = \frac{k_1}{k_{-1}} = K$

Kinetická (rychlostní) rovnice

s.2
m11

Obecně:

$$\frac{dc_A}{d\tau} = f(c_A, c_B, \dots, T)$$

Jednoduchá reakce je dána jednou reakcí a jednou kinetickou rovnicí

Obvykle ($A =$ výchozí látka):

$$r_A = -\frac{dc_A}{d\tau} = k(T) c_A^\alpha c_B^\beta \dots$$

- $k(T)$ = rychlostní konstanta
- α, β = dílčí řády
- $n = \alpha + \beta \dots$ = (celkový) řád reakce

Rozměr: $[k] = (\text{mol dm}^{-3})^{1-n} \text{s}^{-1}$

(Často se používají bezrozměrné $c_i^{\text{rel}} = c_i/c^{\text{st}}$, pak $[k] = \text{s}^{-1}$)

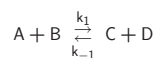
Poločas reakce: c_A (zvolené látky) klesne na polovinu

Zákon působení aktivních hmot

s.6
m11

Guldberg-Waage:

Nechť obě reakce v

jsou elementární.

$$\frac{dc_A}{d\tau} = -k_1 c_A c_B + k_{-1} c_C c_D$$

Rovnováha: $\frac{dc_A}{d\tau} = 0$ čili

$$\frac{c_C c_D}{c_A c_B} = \frac{k_1}{k_{-1}} = K$$

Následné reakce

[xcat octave/naslr.m NASLEDNE REAKCE]

s.3
m11

Příklad. Dvě následné reakce 1. řádu:

Kinetické rovnice:

$$\frac{dc_A}{d\tau} = -k_1 c_A$$

$$\frac{dc_B}{d\tau} = k_1 c_A - k_2 c_B$$

$$\frac{dc_C}{d\tau} = k_2 c_B$$

Řešení pro $k_1 \neq k_2, c_A(0) = c_{A0}, c_B(0) = 0, c_C(0) = 0$:

$$c_A = c_{A0} \exp(-k_1 \tau)$$

$$c_B = \frac{k_1}{k_2 - k_1} c_{A0} [\exp(-k_1 \tau) - \exp(-k_2 \tau)]$$

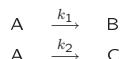
$$c_C = c_{A0} - c_A - c_B = c_{A0} \left[1 + \frac{k_1}{k_2 - k_1} \exp(-k_2 \tau) - \frac{k_2}{k_2 - k_1} \exp(-k_1 \tau) \right]$$

Bočné (paralelní) reakce

[xcat octave/bocne.m BOCNE REAKCE]

s.4
m11

Příklad. Reakce jedné výchozí látky na dva produkty, obě prvního řádu

Kinetické rovnice:

$$\frac{dc_A}{d\tau} = -k_1 c_A - k_2 c_A$$

$$\frac{dc_B}{d\tau} = k_1 c_A$$

$$\frac{dc_C}{d\tau} = k_2 c_A$$

Řešení pro $c_A(0) = c_{A0}, c_B(0) = 0, c_C(0) = 0$:

$$c_A = c_{A0} \exp[-(k_1 + k_2)\tau]$$

$$c_B = c_{A0} \frac{k_1}{k_1 + k_2} \{1 - \exp[-(k_1 + k_2)\tau]\}$$

$$c_C = c_{A0} \frac{k_2}{k_1 + k_2} \{1 - \exp[-(k_1 + k_2)\tau]\}$$

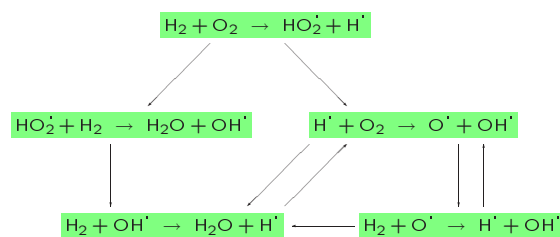
jsou-li obě rovnice stejného řádu, platí Wegscheiderův princip
 $\frac{c_B}{c_C} = \frac{k_1}{k_2}$

[show show/ardioxin -s-35 -x-2 -ii% -q0]

Reakční mechanismy

s.7
m11

Příklad: $2\text{H}_2 + \text{O}_2 \rightarrow 2\text{H}_2\text{O}$

Není-li reakce elementární, pak je sledem elementárních reakcí. Tomuto sledu říkáme **mechanismus reakce**.

radikál $A^\cdot$
aktivovaná molekula A^*
aktivovaný komplex $A^\ddagger$

Reakční mechanismy

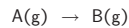
s.8
m11

Při výpočtu se potřebujeme zbavit neznámých nestálých meziproduktů.

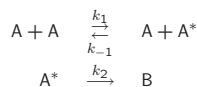
- princip řídicího děje
hledáme děj, který má rozhodující vliv na rychlost
– nejrychlejší (např. z bočných reakcí)
– nejpomalejší (z následných reakcí)
- princip (Bodensteinův) ustáleného (stacionárního) stavu
koncentrace nestálých meziproduktů rychle nabudou ustálených hodnot, které se již mění jen pomalu
např.: $A \xrightarrow{\text{pomalu}} A^* \xrightarrow{\text{rychle}} B, \frac{dc_{A^*}}{d\tau} \approx 0$
- princip předřazené rovnováhy
je-li součástí řetězce reakcí vratná reakce, můžeme spočítat rovnováhu
např.: $\dots \xrightarrow{\text{pomalu}} A + B \xrightleftharpoons[\text{rychle}]{\text{rychle}} C + D \xrightarrow{\text{pomalu}} \dots$

Lindemannův(-Hinshelwoodův) mechanismus

s.9
m11

V plynné fázi dochází k nepružným srážkám, které aktivují molekuly.

$$c_{A^*} \ll c_A \Rightarrow \text{stacionární stav } \frac{dc_{A^*}}{d\tau} = 0 \Rightarrow$$

$$\frac{dc_B}{d\tau} = k_2 \frac{k_1 c_A^2}{k_2 + k_{-1} c_A}$$

● $k_{-1} c_A \gg k_2$ (běžné tlaky): $\frac{dc_B}{d\tau} = \frac{k_2 k_1}{k_{-1}} c_A$ první řád

● $k_{-1} c_A \ll k_2$ (nízké tlaky): $\frac{dc_B}{d\tau} = k_1 c_A^2$ druhý řád

Homogenní katalýza II

s.13
m11

$$\frac{dc_{AB}}{d\tau} = -\frac{dc_A}{d\tau} = \frac{k_1 k_2 c_X}{k_{-1} + k_2 c_B} c_{ACB} = \frac{k_1 k_2 c_X c_0}{k_1 c_A + k_{-1} + k_2 c_B} c_{ACB}$$

● $k_{-1} \gg k_2 c_B$

$$\frac{dc_A}{d\tau} = -\frac{k_1 k_2 c_X c_0}{k_{-1}} c_{ACB}$$

Druhý řád, AX je meziprodukt Arrheniova typu

Lze také odvodit přímo z principu předřazené rovnováhy, $K = k_1/k_{-1}$

● $k_2 c_B \gg k_{-1}$

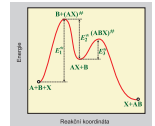
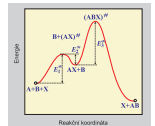
$$\frac{dc_A}{d\tau} = -k_1 c_X c_A$$

První řád, AX je meziprodukt van't Hoffova typu

● $k_1 c_A \gg k_2 c_B, k_1 c_A \gg k_{-1}$ (nasyčený katalyzátor)

$$\frac{dc_A}{d\tau} = -k_2 c_X c_B$$

První řád

Retězové reakce

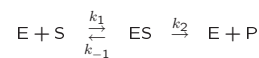
s.10
m11

- iniciace (vznik radikálů)
  - termická
  - chemická (peroxydy)
  - fotoiniciace
- propagace (cyklická reakce s obnovou radikálů)
  - s nerozvětveným řetězcem (počet cyklů = kinetická délka řetězce)
  - s rozvětveným řetězcem
- terminace (zánik radikálů)
  - rekombinace
  - reakce (málo reaktivní radikál)
  - náraz na stěnu

Homogenní enzymová katalýza

s.14
m11

Mechanismus Michaelise a Mentenové

(E = enzym, S = substrát, P = produkt)

● princip ustáleného stavu $\frac{dc_{ES}}{d\tau} = 0$ (protože $c_E, c_{ES} \ll c_S$)

● bilance $c_E + c_{ES} = c_{E0}$

Eliminujeme c_{ES} a c_E a dostaneme

$$\frac{dc_S}{d\tau} = -\frac{dc_P}{d\tau} = -k_1 c_E c_S + k_{-1} c_{ES} = -k_2 \frac{c_{E0} c_S}{K_M + c_S} = -v_{max} \frac{c_S}{K_M + c_S}$$

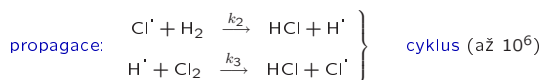
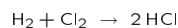
kde $K_M = \frac{k_2 + k_{-1}}{k_1}$ je Michaelisova konstanta a $v_{max} = k_2 c_{E0}$

● $c_S \gg K_M \Rightarrow \frac{dc_S}{d\tau} = -v_{max}$ (nulový řád, většina E je ve formě ES)

● $c_S \ll K_M \Rightarrow \frac{dc_S}{d\tau} = -v_{max} c_S$ (první řád, většina E je ve formě E)

Retězové reakce – příklad

s.11
m11

$$\frac{dc_{HCl}}{d\tau} = k_2 c_{Cl^*} c_{H_2} + k_3 c_{H^*} c_{Cl_2} \stackrel{\text{princip ustáleného stavu}}{=} 2k_2 \sqrt{\frac{k_1}{k_4}} c_{Cl_2}^{1/2} c_{H_2}$$

Heterogenní katalýza

s.15
m11

Katalyzátor v pevném skupenství, velký povrch

- difuze
- chemisorpce

Příklad – řídicím dějem je chemisorpce

Nezávislá aktivní centra L, adsorpční rovnováha

... matematicky to samé jako mechanismus Michaelise-Mentenové, tedy

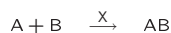
$$\frac{dc_A}{d\tau} = -k_2 \frac{c_{L0} c_A}{K + c_A} = -\frac{dc_B}{d\tau}$$

kde $K = (k_{-1} + k_2)/k_1 \approx k_{-1}/k_1 = 1/K_{ads}$

$$K_{ads} = \frac{c_{A.L}}{c_A c_L} = \frac{k_1}{k_{-1}}$$

Homogenní katalýza

s.12
m11

● princip ustáleného stavu $\frac{dc_{AX}}{d\tau} = 0$ (protože $c_X, c_{AX} \ll c_A, c_B$)

● Obvykle: $c_{AX} \ll c_X$ tj. $c_A k_1 \ll k_{-1}$ tj. $c_X \approx c_{X0}$

kdyby ne, nutno provést bilanci $c_X + c_{AX} = c_{X0}$ a eliminovat c_{AX} a c_X

$$\frac{dc_{AB}}{d\tau} = \frac{dc_A}{d\tau} = \frac{k_1 k_2 c_X}{k_{-1} + k_2 c_B} c_{ACB} = \frac{k_1 k_2 c_X c_0}{k_1 c_A + k_{-1} + k_2 c_B} c_{ACB}$$

Heterogenní katalýza II

s.16
m11

$k_2 \ll k_{-1}, k_{-1}/k_1 = 1/K_{ads}$:

$$\frac{dc_A}{d\tau} = -\frac{dc_B}{d\tau} = -k_2 \frac{c_{L0} c_A}{K + c_A} = -k_2 c_{L0} \frac{K_{ads} c_A}{1 + K_{ads} c_A}$$

● malé c_A : $\frac{dc_A}{d\tau} = -k_2 K_{ads} c_{L0} c_A$

● velké c_A : $\frac{dc_A}{d\tau} = -k_2 c_{L0}$ (nasyčený katalyzátor)

Stupeň pokrytí (nasyčení) katalyzátoru

$$\theta = \frac{c_{A.L}}{c_{L0}} = \frac{K_{ads} c_A}{1 + K_{ads} c_A}$$

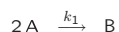
Ize získat z podmínky předrovnováhy a opět máme

$$\frac{dc_A}{d\tau} = -k_2 c_{A.L} = -k_2 c_{L0} \theta$$

Pozn.: zanedbali jsme vliv difuze – často řídicí děj

Příklads.17
m11

Látka A dimeruje v plynné fázi (teplota 500 K) na látku B,

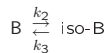

kinetikou druhého řádu

$$\frac{dp_B}{d\tau} = k_1 p_A^2$$

Rychlostní konstanta je $k_1 = 1 \cdot 10^{-3} \text{ min}^{-1} \text{ kPa}^{-1}$.

Látka B pak podléhá vratné reakci

kde $k_2 = 20 \text{ min}^{-1}$, $k_3 = 80 \text{ min}^{-1}$. Vypočtete složení reakční směsi po 5 minutách, je-li na začátku v reaktoru o konstantním objemu látka A o tlaku 100 kPa.

$$p_A = 50 \text{ kPa}, p_B = 20 \text{ kPa}, p_{\text{iso-B}} = 5 \text{ kPa}$$

Řešení příkladus.18
m11

Z bilance plyne, že

$$\frac{dp_A}{d\tau} = -2 \frac{dp_B}{d\tau} = -2k_1 p_A^2$$

Integrací z toho

$$\frac{1}{p_A} = \frac{1}{p_{A,0}} + 2k_1 \tau$$

Z bilance pak

$$p_B^* = \frac{p_{A,0} - p_A}{2}$$

To ale hned a rychle (protože $k_2 \gg k_1 p_A$) izomeruje. Řešíme proto rovnováhu s $K = k_2/k_3$ a „počáteční“ koncentrací rovnou p_B^* :

$$\frac{p_{\text{iso-B}}}{p_B} = K \Rightarrow p_{\text{iso-B}} = p_B^* \frac{K}{1+K}, p_B = p_B^* \frac{1}{1+K}$$

Numericky: $p_A = 50 \text{ kPa}$, $p_B = 20 \text{ kPa}$, $p_A = 5$.

Přesně (bez použití principu „předřazené“ rovnováhy) vyjde $p_B = 20.005 \text{ kPa}$, $p_A = 4.995 \text{ kPa}$.

Fotochemické reakces.19
m11

Energie fotonu $= h\nu =$ zdroj energie reakce

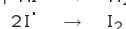
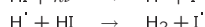
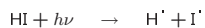
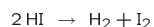
Planckova konstanta: $h = 6.62607 \cdot 10^{-34} \text{ J s}$

Kmitočet ν , vlnočet $\tilde{\nu} = 1/\lambda$, vlnová délka λ . Platí: $c = \lambda\nu$.

Kvantový výtěžek reakce

$$\Phi = \frac{\text{počet zreagovaných molekul výchozí látky}}{\text{počet absorbovaných fotonů}}$$

U řetězového průběhu $\Phi > 1$. Příklad:

$$\Phi = 2$$

Příklad. Kolik HI se rozloží absorpcí energie 100 J ve formě fotonů o vlnové délce 254 nm?

0.42 mmol